

Årsskrift 2009

Årsskrift for Sønderjysk Skolemuseum nr. 5

Udgivet af Sønderjysk Skolemuseum
& Museum Sønderjylland Sønderborg Slot 2009

Redaktion: I. Adriansen, A. Gyldenkærne, M.Hagelsø, H. Huss, B. Jakobsen

Forside: Illustration af Robert Storm Petersen fra Ole Bole ABC,
gengivet med venlig tilladelse fra Storm P.-Museet.

Layout af omslag: Lene Brunsgaard, Museum Sønderjylland

Opsætning og trykning: Toptryk, Gråsten

Oplag: 500

ISSN: 1901-9467

Indhold

I opdragelsens tjeneste før og efter 1920	2
<i>Af Claus Eskildsen</i>	
I Troldkær Skole under 1. verdenskrig - Anna Kristensen fortæller	11
<i>Ved Margit Hagelsø</i>	
Undervisningspligt kontra behov for børnearbejde	14
<i>Af Gerret Liebing Schlaber</i>	
Skolepsykologiens historie i Sønderjylland	20
<i>Af Helge C. Jacobsen</i>	
Skolemuseets indsamling og formidling	26
<i>Af Margit Hagelsø</i>	
Mindeord over Ole Nedergaard og Bendt Gammeltoft-Hansen	29
Årets gang i Fonden og Støtteforeningen	30
<i>Af Bodil Jakobsen</i>	

I opdragelsens tjeneste før og efter 1920

Af Claus Eskildsen

På forsiden af dette årsskrift er gengivet en illustration fra en af de mest udbredte danske skolebøger, Ole Bole ABC, der var forfattet af seminarilærer Claus Eskildsen fra Tønder og illustreret af Robert Storm Petersen. Den udkom i 1927 og var i brug i folkeskolen frem til 1960'erne. Claus Eskildsen (1881-1947) var landmandssøn fra Felstedskov og blev læreruddannet i Eckernførde i 1901. Han tog senere mellemskolelærer- og rektoruddannelse og blev ansat ved Tønder seminarium i 1905. Ved sin afsked fra seminariet i 1946 holdt han en forelæsning, hvori han redegjorde for forskellen på den tyske og danske læreruddannelse og for undervisningen i tyske og danske skoler.

Vi var fire brødre og tre søstre i søskendeflokken på den lille gård i ly af den store bakke mellem grønne bøgeskove og den blå Aabenraa Fjord. Vor far døde tidligt; vi fire brødre kunne ikke forsørges som landmænd alle sammen, og da man påstod, at Claus var begavet, skulle han læse, det vil sige at blive lærer; anden vej var der ikke tale om, som forholdene lå dengang. Realskoler kendtes slet ikke; ud over gymnasierne i Flensborg og Haderslev, hvortil senere kom en overrealskole i Sønderborg, var der ingen højere skoler i hele landsdelen, og ingen kunne derfor tænke på en anden vej end lærervejen for en dreng fra landsbyen, der skulle holdes til bogen.

Heldigvis var det dog for mig og mit hjem ved valget af livsstilling ikke, som vel for så mange, blot et spørgsmål af materiel art, der skulle afgøres. Jeg husker, at min mor, da beslutningen blev taget, sagde: "Han skal nok blive en god lærer! Claus har altid været glad for små børn!"

Jeg vil da slutte min lærergerning med først at bekende, at jeg takker min mor og min Gud for, at jeg fik den dejligste gerning, en mand kan blive velsignet med, denne, hver dag, at blive stillet over for lysende, friske, glade barneøjne og få lov til at være med til at undervise og opdrage den kommende slægt, fremtidens håb. Mit første ønske for Dem alle skal være, at De engang om mange år, når De går fra borde, også kan sige Gud tak for, at De blev udvalgt til at være folkets lærere.

Dansk dreng i tysk skole

Alligevel har jeg flere gang i mit liv under nationale samvittighedsbrydninger rettet anker mod skæbnen og mod mennesker, at de ikke hindrede, at jeg blev lærer i den tyske skoles tjeneste og derved blev afskåret fra at virke i den sags tjeneste, der var en livssag for mit barndomshjem. Jeg har aldrig glemt, at min mor engang, da man forarget drøftede tyskernes voldsmetoder, busede ud med ordene: "Jeg tror, Vorherre er dansk!" i den betydning, at den dybeste sandhed og ret i det dansk-tyske grænse-landsspørgsmål og dermed pantet på den endelige sejr var på dansk side. [...]

Jeg var en absolut bevidst dansk dreng, da jeg med 15 år kom på præparandanstalten i Aabenraa, og jeg harmedes, hver gang forstander Krieger kom med sine hadefulde og hånende udfald mod danskerne. Vi var fra min klasse to sønderjyder, der af nationale grunde ikke gik til et af de to nordlesvigske seminarier, i Tønder og Haderslev, der i nogen grad kunne kaldes fortyskningsanstalter, men valgte at gå til Eckernførde, hvor det dansk-tyske spørgsmål ikke spillede den mindste rolle. På seminariet undlod jeg at søge statsunderstøttelse, skønt jeg efter mit hjemts økonomiske forhold godt kunne have fået; jeg ville stå frit efter endt uddannelse og ikke skyldte preusserne noget, som man skulle betale tilbage, når man gik ud af preussisk statstjeneste og søgte ind i Hamborgs skolevæsen, hvor mange dansksindede lærere dengang fandt et fristed.

Skæbnen førte mig i stedet for til denne egn, hvor jeg fandt min kone og derfor blev hængende, og hvor de nationale modsætninger - i det mindste i Ubjerg sogn og Tønder købstad - heller ikke var særlig skarpe på grund af den tyske absolutte overvægt. Fra tysk side har man som sagt kaldt mig en "verkapper Däne"; fra dansk side har man i modsætning dertil påstået, at jeg var blevet helt tysk og bl.a. har holdt taler på Knivsbjerg og på kejserens fødselsdag. Måske går snakken endnu, og derfor vil jeg endnu engang, mens jeg er i live, søge at aflive myten ved at sige, at jeg aldrig har holdt tale på Knivsbjerg, hvad enhver let kan overbevise sig om ved at læse avisreferaterne fra denne tid.

Med skoleelever på Knivsbjerg

Som seminariets gymnastiklærer førte jeg mine elever til sportskampene der, og da vi stillede de bedste hold, var det naturligt, at jeg kom i det udvalg, der ordnede disse kampe, og til sidst havde hele det tekniske arbejde ved planlægningen og gennemførelsen af lege og idræt i forbindelse med det årlige stævne. Men jeg har end ikke oplæst resultaterne fra disse øvelser eller uddelt sejrskransene og langt mindre holdt nogen tale, har næppe heller som tilhører stået under talerstolen. For mig og de fleste andre var Knivsbjergfesten det årlige sportsstævne for landsdelen.

Hvad talen for kejser Wilhelm angår, er sammenhængen denne: Pligten til at holde en tale på kejserens fødselsdag gik på skift i kollegiet; men det var mere et fagligt foredrag, sluttende med et leve for kejseren; jeg mindes således at have hørt en sådan ”kejsertale” behandle et emne fra lydlæren. I 1913 var det min tur, og jeg holdt denne såkaldte tale for kejseren, idet jeg ud fra to lige udkomne bøger (Paul Rohrbach: Der deutsche Gedanke in der Welt, og en anonym forfatters bog: Wenn ich der Kaiser wär) behandlede forfaldstegnene i tysk åndsliv og politik. Det var for resten en stærk reaktionær tale, svarende til, at jeg stod som medlem af Agrarpartiet, bl.a. fordi jeg ikke kunne tænke mig at være medlem af det skarpt danskfjendtlige nationalliberale parti, og min indstilling til politiske og sociale problemer forbød mig at slutte mig til andre partier. Det kan måske interessere Dem at høre, at det dengang var utænkeligt, at en lærer kunne være socialdemokrat; han ville have gjort sig helt umulig!

Skiftet fra tysk til dansk identitet i afstemningstiden

Konflikten mellem det dybt liggende danske sind og den påtagne tyskhed, man skulle vise udadtil, lå som et stadigt tryk på mig. Derfor kom Genforeningen som en stor personlig befrielse. Da historien stillede os, den dalevende generation på den gamle kampplads, det spørgsmål: ”Skal dette land med rette høre til Danmark eller til Tyskland?”, var jeg ikke et øjeblik i tvivl. Denne gang brød jeg broerne af, sagde nej til en ærefuld opfordring til at overtage stillingen som overlærer og stedfortrædende forstander for Det kongelige preussiske Centralinstitut for gymnastik i Berlin, gjorde mig overhovedet umulig som lærer i den tyske stats tjeneste uden at vide, om den danske stat kunne eller ville bruge mig. Min deltagelse i afstemningskampen som taler på dansk side blev meget kort, fordi Den internationale Kommission meget snart forbød alle tjenestemænd at optræde som talere. Til gengæld førte jeg pennen ret flittigt i afstemningstiden.

Det er muligt, at mit ivrige arbejde i den danske sags tjeneste i de sidste 25 år nu for de psykologiske skoledes elever vil stå som et kompensingsfænomen. Om dette er rigtigt, kan jeg ikke sige, da kompenseringen som bekendt er ubevidst. Men når jeg nu tager min afsked, vil jeg udtale, at jeg især er taknemmelig for de sidste 25 år, hvor man har kunnet ånde frit uden at være under stadigt tryk fra nationale samvittighedskonflikter, og de unge her ønsker jeg til lykke med, at de har valgt en gerning, hvor erhvervsinteresser i det daglige arbejde og samvittighed ikke som i mange erhverv kan komme i strid med hinanden. Det kan være nok at minde om bondens hestehandler, avancerer i de frie erhverv, sagførerkonflikter og andet, som vi lærere er lykkeligt forskånedes for.

Jeg sagde, at jeg de sidste 25 år har kunnet ånde frit i national henseende; dette betyder ikke, at friheden som sådan, i al almindelighed, var ukendt under det tyske styre. De må ikke forestille Dem Preussen som et stort tugthus og Danmark som et ubunden frihedens paradis. Det kan være nok at vise hen til to ting: Det danske eksamenskineseri i forhold til de frie tyske eksamensformer og det stive, danske, bureaukratiske centralstyre i forhold til den meget friere tyske decentralisering eller minde om, at vi i Tønder, da jeg kom dertil, kun havde én politibetjent, og han syntes ikke at være overbebyrdet. Det var mere ånden, der skabte forskellen mellem tysk tvang og nordisk-dansk frisind; men den, der ikke havde lært nordisk frisind at kende, der fra barnsben ikke kendte andet end preussiske forhold, følte ikke dagligt, at han levede i et tvangens land. Jeg har heller ikke følt det, hverken som elev eller lærer.

Læreruddannelsen i 1890'erne

Da jeg var 15 år gammel, kom jeg på den kongelige preussiske præparandanstalt i Aabenraa. Jeg er så gammel, at jeg måtte dispenseres fra en ældgammel bestemmelse fra den danske tid om, at de unge skulle have haft et års praktik ved en skole, inden de kunne optages på et seminarium. Den sædvanlige vej til læreruddannelsen begyndte dengang i en landsby-skole, hvor den unge assisterede læreren i lærergerningen samtidig med, at han under lærerens vejledning forberedte sig til seminariets optagelse-prøve. Dette førte til, at særlig dygtige lærere samlede små grupper af unge aspiranter, så der opstod små private præparandanstalter. [...]

Læreruddannelsen varede altså dengang fem år, to år på en præparandanstalt og tre år på et seminarium. Når man var dimitteret fra seminariet, var man kun ”Schulamtskandidat”. Den endelige kvalifikation til fast ansættelse erhvervede man ved en såkaldt ”anden lærerprøve”, der kunne aflægges tidligst to år og skulle være bestået senest fem år efter dimissionen.

Indtil 1901 var denne uddannelse ret dårligt organiseret, idet seminarieundervisningen på mange måder var en gentagelse af det, man havde lært i præparandklasserne, og selv anden lærerprøven i hovedsagen håndhævedes som en kundskabsprøve. Lidt efter århundredskiftet kom der plan i uddannelsen. De fleste seminarier blev indrettet som seks-klassede skoler med tre præparand- og tre seminarieklasser, og den tørre stofflige gentagelse blev hindret ved en fornuftig stoffordeling. I de tre præparandklasser blev der med en god folkeskoles stof som grundlag indterpet kundskaber, så det forslog noget: bibelhistorie og katekismus, lange salmer og bibelsprog og hele kapitler i biblen udenad, tyske digte og prosatekster udenad, årstal og navnerækker i historie, bjerge med deres højder, floder og byer med indbyggertal i geografi, plante- og dyrenavne i naturhistorien, læresætninger i matematik og fysik osv.

Det var en fornøjelig undervisning, en åndelig sport, en hukommelses cirkuskunst, passende til de unge i alderen 15-18 år. Når de så havde bestået afgangsprøven fra seminariets præparandanstalt, var de optaget på seminariet, og så sagde man til dem: Nu er det stofflige grundlag i orden; nu bygger vi videre på det. I stedet for bibelhistorier fik de nu historie med moderne bibelkritik, kirkehistorie og dogmehistorie, i tysk på grundlag af de digterbiografier, de havde lært i præparandklasserne, en grundlig litteraturhistorie, i historie de store linier trukket op, i geografi-timerne geologi, erhvervs- og handelsgeografi, astronomi osv. Men frem for alt fik de på seminariet en grundig pædagogisk-metodisk uddannelse, psykologi og opdragelsens historie ikke blot, men også teoretisk metodik for hvert fag og hvert skoleår og hvert klasstrin og en grundig praktisk øvelse.

Undervisningen på Øvelsesskolen i Tønder

Hele undervisningen i en fire-klasset og en en-klasset øvelsesskole blev dengang nemlig udelukkende givet af eleverne i seminariets ældste klasse; der var ikke en eneste fast lærer ved øvelsesskolen. En af seminarielærerne, i reglen den yngste, havde som "Ordinarius der Seminarübungsschule" ledelsen af skolen og hovedtilsynet og som sådan ca. 10 timer om ugen det specielle timetilsyn. Der var nemlig hver time tilsyn fra en seminarie-lærer, der gik fra klasse til klasse, og som af de unge kunne tilkaldes, når en af drengene skulle tærskes; det måtte seminaristerne ikke gøre selv.

Klø vankede der nemlig nok af i denne skole, og det er meget naturligt, når man tænker på, at børnene i deres 9-årige skoletid i alt havde 270 lærere. Der måtte disciplinen bygges op på et lydighedsforhold, da det personlige forhold manglede helt, og det blev naturligvis

for enhver dreng af ære en sport at være med til at prøve, hvor langt man kunne gå med at drille den arme seminarist. Denne øvelsesskoleordning gav god øvelse for seminarieeleverne, der naturligvis indleverede skriftlige forberedelser dagen i forvejen, men den gav hårdkogte børn, selv om de bedste og dygtigste kunne lære uhyre meget, da begyndere som bekendt har vanskeligt ved at finde begrænsningens kunst, og mange af de unge seminarister derfor fyldte børnene med Professorviden.

Tønder Statseminarium og Øvelsesskole i 1920'erne, hvor Claus Eskildsen underviste i begge institutioner.

Værst var ånden i den en-klassede skole. Her undervistes ca. 20 drenge i alderen 6-15 år samtidigt i ét lokale. Drenge fra Tønder kommune, hvis forældre ikke kunne eller ville betale den dyre mellemskole, var tvangsindskrevne i seminarets øvelsesskole, og for at få børn til den en-klassede skole blev alt skolemateriale her givet børnene gratis, hvad man ellers ikke kendte i de tyske skoler. Det var altså en udpræget fattigbørnsskole med en stor del meget svagt begavede børn fra ikke-skoleinteresserede hjem, så undervisningen i denne skole var af gode grunde ret vanskelig for unge seminarielever.

Den fortsatte tyske læreruddannelse

Lad mig lige nævne, at også den anden lærerprøve noget efter århundredskiftet blev gjort fornuftig. Den blev nu aflagt på den måde, at læreren, efter at han havde indsendt en skriftlig afhandling om et selvvalgt metodisk emne fra sin undervisning, en dag efter forudgående anmeldelse fik besøg af

regeringsskoleråd, amtsskolekonsulent (kredsskoleinspektør) og en seminarielærer fra det nærmeste seminarium. Disse overværede undervisningen i et par timer, gik derefter ind i lærerens private stuer, hvor der stillede ham nogle spørgsmål ang. metodik, praktik, kendskab til skolelove og lignende, og så var eksamen klaret, og læreren fik fast ansættelse i folkeskolens tjeneste.

Han kunne derefter, når han var dygtig og flittig nok, aflægge to frivillige eksaminer. Mellemskolelærerexamen, der var en videnskabelig prøve i to fag, man valgte efter interesse, gav berettigelse til at få ansættelse ved mellemskoler og præparandanstalter. Rektoreksamen, der var en pædagogisk-metodisk eksamen af videregående art, gav kvalifikation til at blive overlærer ved en folkeskole eller seminarielærer. Jeg personlig har, foruden første og anden lærerprøve, mellemskolelærer- og rektoreksamen efter et halvt års ophold på Centralinstituttet for Gymnastik i Berlin desuden aflagt gymnastik- og svømmelærerexamen, så jeg næsten har drevet eksamenslæsning, helt til verdenskrigen rev mig ud af skolearbejdet.

Efter verdenskrigen blev læreruddannelsen i Tyskland atter helt lagt om, idet lærerne på den måde blev stillet lige med akademikerne. Alle seminarier blev nedlagt, og uddannelsen blev lagt hen til lærerakademier i forbindelse med universiteterne eller tekniske højskoler. Som forudsætning for optagelse krævedes studentereksamen, der dog kunne tages på en såkaldt Aufbauschule, en ny form for højere skole, bygget på folkeskolen med tysk og historie som hovedretning og tilsvarende nedskæring af kravene i fremmede sprog. Uddannelsen på lærerakademiet varer to år og er rent pædagogisk-metodisk-praktisk. Det er dette akademi med 500 elever, der er blevet flyttet fra Kiel til Flensborg.

Den tyske kontra den danske læreruddannelse

Fordelene og manglerne ved denne sidstnævnte ordning kan man let se, lige som enhver af Dem vil kunne se fordelene ved den tidligere tyske uddannelse i forhold til vor danske: en fornuftig plan i det stoffige, en stærkere fremhævelse af det pædagogisk-metodisk-praktiske. Dermed vil jeg aldeles ikke rose den tyske lærerstand i almindelighed på bekostning af den danske. De tyske lærere fik en bedre praktisk uddannelse, blev på seminariet gjort bekendt med alle skoleformer, alle klassetrin, alle fags metodiske særpræg. Men det vigtigste har altid været ånden i en skole, og den jævne danske lærer i det frie, demokratiske Danmark vil i almindelighed have lettere ved at komme i kontakt med børnene og leve sig ind i barnets verden end den tyske lærer fra et mere autoritært samfund, der trods al sin gode teknik ofte vil være noget stiv og fremmed over for barnet.

Naturligvis fandtes der også i den tyske lærerstand utallige store børnevenner, der helt gik op i samlivet med børnene, medens mange danske lærere naturligvis kan være kolde håndværkere i deres gerning. Måske rammer amtsskolekonsulent Nicolai Svendsen bedst forholdet mellem danske og tyske lærere i almindelighed ved at sige: ”Har jeg valget mellem en dygtig dansk og en dygtig tysk lærer, vælger jeg den danske; har jeg valget mellem dårlig dansk og en dårlig tysk lærer, vælger jeg den tyske.” Denne vil i det mindste have teknikken i orden og aldrig stå helt hjælpeløs.

Jeg vil da slutte dette afsnit om læreruddannelse med en alvorlig formaning, som et langt lærerlivs mange erfaringer giver mig retten og pligten til at fremsætte: Gør Dem flid på at supplere det danske med det bedste i den tyske læreruddannelse! De skal frem for alt og helt igennem være danske lærere, kærnedanske, jævne, folkelige, vindende danske, og De skal hverken søge at kopiere det tyske eller at agere små amerikanere. Men det vil kun gavne Dem og hele vor lærerstand, hvis der i den danske skole blev lagt større vægt på det rent metodiske.

Det er ingen hemmelighed, at vi preussisk-uddannede lærere i de første år efter genforeningen ved instruktionskursus og lignende flere gange blev ligefrem chokerede ved at iagttage de allervorste overtrædelser af de mest elementære metodiske didaktiske regler særlig i spørgeteknikken, som man hidtil ellers kun havde mødt dem i præsternes berømte konfirmandoverhøringer, og som jeg senere har mødt dem ved danske eksamensborde. Læreren skal helst være kunstner, og det vigtigste hos en lærer er instinkt, den medfødte evne til at komme i forbindelse med barnet og til at gøre stoffet interessant og let for dette; men selv de dygtigste kunstnere skaber intet stort uden teknisk kunnen, og mange lærere er nu engang ikke fødte kunstnere og kan derfor aldrig blive det. Men de kan ved flid og øvelse blive meget gode håndværkere i faget og grænsen mellem kunst og håndværk vil altid være flydende. Dette bliver man kun ved at tilegne sig fagets teknik og lægge vægt på gode arbejdsmetoder.

Spørg en landmand, en håndværker, en købmand, enhver mand i det praktiske liv! De vil alle stadfæste, at gode arbejdsmetoder sparer både tid og kræfter, læreren kan spare tid og kræfter for sig selv og børnene ved at tilegne sig gode læremetoder, og begyndelsen hertil skal gøres på seminariet. Jeg minder i denne forbindelse blot om, at brugen af den middelalderlige barbariske stavemetode i småbørnsundervisningen i grænselandet med rette betragtes som en plet på den danske skole.

Skal seminarieeleverne imidlertid blive dygtige metodikere, skal de helst være fri for dagligt at se metodiske fejlgreb praktiserede af deres egne lærere. Ud fra dette synspunkt vil det være et vist tilbageskridt, når den gamle seminarielærertype nu går i graven, når i fremtiden seminarie-lærerstanden udelukkende rekrutteres fra unge akademikers rækker, og disse burde, inden de fik lov til at undervise på et seminarium, gennemgå et kursus i elementær metodik og didaktik og helst have nogle års praktisk gerning i folkeskolens tjeneste bag sig, inden de blev lærer ved den skole, der skal uddanne praktiske lærere til folkeskolen og ikke mislykkede miniatureudgaver af akademikere.

Sammenfatning

Så vil jeg slutte med allerførst at rette en tak til de 26 årgange af småbørn, der har glædet mig og holdt mig ung ved deres lysende strålende øjne og deres rene, primitive sind. Jeg takker dernæst de lige så mange årgange af seminarielever, der har vist modtagelighed over for det, jeg søgte at give, venlighed mod mig som lærer og menneske og overbærenhed med mine mangler og menneskelige brister. Jeg takker mine kollegaer ved seminarieriet og øvelsesskolen for venlighed og venskab gennem mange år. [...]

Jeg ønsker hver enkelt af Dem et liv fyldt med arbejde og arbejds-glæde. Jeg ønsker denne gamle lærerskole en rig fremtid til velsignelse for den gamle by, for vort omstridte grænseland, for vort gamle danske folk og vor hele arme mistrøstige menneskehed, der i skuffelsernes mørke sidder ved små håbets blus og spejder efter det store retfærdighedens, tolerancens og kærlighedens varmende bål, som hver af Dem skal bære ved til. Og dermed et oprigtigt farvel og tak!

Kilde og litteratur:

Manuskriptet findes i Arkivet ved Dansk Centralbibliotek for Sydslesvig. Det er blevet trykt i Sønderjyske Årbøger 1984. I den her gengivne udgave er der sket nogle forkortelser, idet et par afsnit om Claus Eskildsens familieforhold og om hans deltagelse i 1. verdenskrig udeladt.

I Troldkær Skole under 1. verdenskrig – Anna Kristensen fortæller

Ved Margit Hagelso

Denne beretning om skolegang under 1. verdenskrig fortalte den 92-årige Anna Kristensen, født Poulsen, i 2001 til Margit Hagelso. Som alle erindringer indeholder den personlige vurderinger, men den giver også et indblik i skolegang i de sidste år under tysk styre.

Jeg er født i 1909 på gården "Skovfogedeng" ved Jels. Som så mange andre unge sønderjyske mænd måtte min far, Jacob Poulsen, også aftjene sin tyske værnepligt, så han var indkaldt i to år, fra 1915 til 1917. Det var en drøj tid for min mor, for da vores gård var beliggende så tæt ved grænsen, kunne hun ikke som så mange andre gårdmandskoner få hjælp af russiske krigsfanger, da de jo ville have alt for gode flugtmuligheder. Vi havde hjælp af en gammel mand, og han kunne jo ikke lave ret meget.

Derfor søgte mor ihærdigt gennem amtsforvalteren på Mariegård, Lille Koch som vi kaldte ham, de tyske myndigheder om at få far hjem, med den begrundelse, at vi ikke kunne klare at passe gården uden ham. Derfor kom far hjem, før krigen var slut. Mor skrev brev til far hver dag, og far skrev hver anden dag fra fronten til mor. Far var først i Rusland, senere i Belgien.

Lærer Skov

Jeg kom i Troldkær skole i 1915. Vores lærer hed Skov, og han var også lærer i Over Lerte. Hvordan han klarede at være lærer ved to skoler, ved jeg ikke så nøje. Måske gik vi kun i skole hver anden dag. Der var noget med, at de i Over Lerte fik en ung tysk soldat til at hjælpe med at undervise, men det havde vi ikke ved Troldkær skole.

Troldkær Skole, opført i 1905 er et karakteristisk eksempel på det omfattende skolebyggeri i tiden under preussisk styre. Farverne rødt og hvidt var hyppigt brugte og havde naturligvis ingen symbolsk betydning.

Lærer Skov kunne ikke lide os sønderjyske børn, ja, børn i det hele taget. Vi blev kørt med jernhård disciplin, f.eks. skulle vi sidde med foldede hænder på bordet, undtagen når vi skrev. Vi måtte ikke engang klø os i håret eller andre steder, så var han der straks med spanskroret. Det var ikke nemt at være barn! Vi kunne ikke lide ham, og vi var bange for ham. Jeg har ikke noget godt at fortælle om ham, men han havde en god kone, som vi så ved juletræsfester.

Skov kunne finde på at fortælle os, at vore fædre ved fronten i Rusland var sendt derud i forreste linie for at være kanonføde, eller at de blev til hakkekød og brugt som frikadellefars.

Jeg husker, at jeg engang løb grædende hjem, fordi det blev for meget for mig. Min mor græd, når jeg kom hjem og fortalte om min skoledag. Det var nu ikke hver dag, jeg fortalte om, hvad jeg havde oplevet i skolen.

Et lyspunkt

Vi havde en sjov dreng; det var en, der hed Jens Bech, hans far var smed i Troldkær. Jens gad ikke lave noget i skolen, så det var lige så sikkert som amen i kirken, at han fik klø hver dag. Han skulle selv gå ud og skaffe de ris, han skulle have klø med, så han skar en revne i dem, så de gik i stykker for læreren. Så kunne vi ikke lade være med at grine ad det, men det måtte vi jo ikke. Den dag, han ikke fik klø, var bemærkelsesværdig og kunne ”skrives i kalenderen”.

Fagene

Lærer Skov underviste os i alle fag, for vi havde kun ham. Jeg synes ikke, vi havde så meget ud over skrivning, regning og læsning. Vi hørte om ”das grosse Vaterland”, men ikke meget historie eller geografi. Gymnastik havde vi ikke, men vi spillede bold-kurvebold udendørs, kan jeg huske, men kun om sommeren.

Al undervisning foregik på tysk, bortset fra religion. Det fag måtte vi gerne undervises i på dansk, hvis læreren kunne det. Lærer Skov kunne ikke, men så fik vi en ung lærer, hr. Vestergaard, en time om ugen til religion, og det var en time, vi så hen til. Han var tysk uddannet, men kunne altså godt fortælle på dansk. Vi havde en fibel, som vi skulle læse i derhjemme, det var alt hvad vi havde af skolebøger. Den var trykt med ”krøllede” bogstaver, og vi lærte også at skrive tyske bogstaver.

Forholdene i øvrigt

Når vi skulle i skole, bar vi et pænt forklæde, som vi ikke måtte grise til derhjemme. Vi var til tider over 40 børn i samme klasseværelse. Mens de små fik besked på at sidde og skrive eller regne, kunne de store børn læse højt for læreren.

Vi havde madpakke med i skole, for ofte kom vi ikke hjem før langt hen på eftermiddagen, men jeg kan ikke huske, hvad vi havde på brødet.

I frikvartererne skulle vi ud af lemmen uanset vejret. I dårligt vejr var det bedste at gå over på toiletet, men der var jo grænser for, hvor mange, der kunne være dér. Men sådan var skolen jo dengang, og vi vidste ikke bedre. I frikvartererne slog vi altid over i sønderjysk, for da var vi os selv, som vi sagde.

Hjemmeundervisning

Den geografi, jeg kan, har min far lært mig, efter at han kom hjem fra krigen. Han havde været på Høng Højskole på Sjælland i sine unge dage, og det var ikke meget brugt (med højskole) dengang, men da han var eneste søn, skulle han overtage gården og derfor lære så meget som muligt.

Derhjemme kom det ligesom af sig selv, at vi lærte at stave og læse dansk, når vi sådan sad og tegnede eller malede. Det var ikke undervisning i den forstand. Min bedstemor var den første i Jels, der lavede et bibliotek. Man kunne komme ind i hendes forstue og låne danske bøger. Interessen for at læse lå hos familien.

Dansk skole i 1920

Det at komme i dansk skole efter genforeningen var som at komme i paradiset. Vi fik en ung ugift lærer, lærer Guld, som var født på Mors. Han kom i vort hjem og spiste gennem længere tid, så vi lærte ham at kende uden for skoletiden, men det mistede han ikke noget af sin autoritet ved i vore øjne. Lærer Guld ligger begravet på Jels kirkegård. Hvad blev der af lærer Skov efter genforeningen, ved jeg ikke.

Undervisningspligt kontra behov for børnearbejde

Af Gerret L. Schlaber

Børnenes skolegang i 1800-tallets Sønderjylland var ikke nogen selvfølge, men var præget af både social kontrol og familiernes økonomiske interesser. På baggrund af en række kildestudier skildrer historikeren, ph.d. Gerret Schlaber den lange vej til undervisning af alle børn.

Selvom skolevæsenet siden 1814 var en offentlig opgave, og selv om alle børn mellem seks og fjorten år skulle modtage daglig undervisning, var det endnu i midten af 1800-tallet almindeligt, at mange elever ikke mødte regelmæssigt op. Det gjaldt især i landdistrikterne, hvor børnene var nødt til at

hjælpe i familiens landbrug eller ved andre arbejder, og hvor vejen til skolen kunne være lang og besværlig og ikke sjældent gik tværs over marker.

Siden oplysningstiden i 1700-tallet var både myndigheder og befolkning i stigende grad blevet bevidst om, at en vis grad af uddannelse var nødvendig for at klare sig i livet og - ikke mindst - for at kunne følge forordninger og påbud ovenfra. Derfor gik både stats- og provinsialforvaltningen samt filantropisk orienterede og socialpolitisk engagerede borgere ind for, at alle undervisningspligtige børn skulle have regelmæssig og ubrudt skolegang. Men på hvilken måde dette skulle føres ud i virkeligheden, og hvem skulle have ansvaret var endnu uklart.

Skolepligten og den sociale virkelighed

Som nævnt var alle børn fra og med seks år forpligtet til dagligt at deltage i skoleundervisningen, indtil de blev konfirmeret. Imidlertid kunne formanden for skolekommissionen give dispensation, hvis det i et begrænset tidsrum ikke var muligt for enkelte elever at komme i skole.

Skolevæsenet var oprindeligt et kirkeligt anliggende, og uanset antallet af skoler og skolepligtige børn blev det organiseret på sogneplan. Derfor havde sognepræsten opgaven at føre tilsyn med undervisningen. Om sommeren og især i høsttiden så mange præster sig nødsaget til at give en række elever fri, så de kunne hjælpe til derhjemme eller tjene penge til familiens beskedne budget. Der var imidlertid også andre skolebørn, der ikke havde regelmæssig skolegang, uden at dette var aftalt med den lokale skolekommission eller læreren.

Børnenes arbejdskraft havde altid spillet en stor rolle i de fattigere familier. På bøndergårdene havde børnene fra seks-otte års alderen arbejde som hyrdedrenge og medhjælpere, og de kunne være tvunget til at varetage forskellige opgaver hos bønder eller andre næringsdrivende for at sikre familiens overlevelse. På denne måde kunne skoleundervisning virke som en dårlig investering for familien. Et andet problem af praktisk art var vejen til skolen. I tyndt befolkede områder var skolevejen lang for mange børn, især hvis de var nødt til at gå på tværs over markerne. Dårligt vejr kunne nærmest gøre det umuligt at klare vejen i den mørke årstid, for i 1800-tallets Sønderjylland var der på landet hverken asfalterede veje eller brolagte stier endsige vejbelysning.

Der fandtes skoler i de fleste større landsbyer, men forholdene var helt anderledes end i nutiden. I langt de fleste skoler fandtes kun én lærer og dermed også kun én skoleklasse med børn fra alle årgange. Selvom der gennem 1800-tallet skete en stor befolkningsvækst, førte den kun sjældent til skoleudvidelser. Det var derfor intet særsyn med 80-100 elever i ét klasselokale med én lærer. Kun ca. hver tredje landsbyskole var toklasset, og treklassede skoler var meget sjældne. De enkelte klasser var lige store, da børnene ikke var opdelt efter alder. Den største skoleklasse i hele Slesvig fandtes i 1867 i Baadsbøl ved Ballum med 144 elever. Det giver sig selv, at det under disse forhold var svært at kontrollere den enkelte elevs regelmæssige skolegang.

Regelmæssigt fravær

Præsternes visitatsberetninger fra 1800-tallet fortæller med al tydelighed, at den regelmæssige skolegang langt fra var reglen i de slesvigske landdistrikter. For eksempel skrev præsten i Karlum (Kær Herred) 1861, at "Interessenterne i Tinningsted Skoledistrict i den sidste Tid have fundet sig foranlediget til at andrage paa min Tilladelse til deres Börns Udblivelse fra Skolen, hvorimod det synes som om man i Karlum Skoledistrict endnu bestandigt betragter saadan Tilladelse som overflødig".

På dette tidspunkt havde skolen i kirkelandsbyen 118 elever, men hele 62, dvs. over halvdelen af dem, udeblev regelmæssigt fra undervisningen uden præstens tilladelse. Kun 19 forældre havde søgt om dispensation. Efter de ældste børns konfirmation var der i sommeren 1851 kun 23 ud af de 118 børn, der til dagligt mødte op i skolen. Et andet eksempel er fra marskkommunen Horsbøl sydvest for Tønder, hvor der i 1861 kun var tre børn ud af 92, der uden dispensation udeblev fra undervisningen – men hele 42 børn havde her fået tilladelse til at blive væk i en periode. Det var ikke kun arbejdet om sommeren, men også de besværlige veje til skolen, der var årsag til det meget ujævne skolebesøg. Andre kilder fortæller lignende historier: Da embedslægen i Tønder Amts nordlige distrikter, Schlaikier, i 1866 skulle undersøge samtlige skolebørn i Alslev ved Løgumkloster for at forebygge en fnat-epidemi, fandt han kun 22 ud af 60 elever i skolen.

Højere bøder eller større kompromiser?

Allerede i 1830'erne havde regeringen krævet, at de lokale skoleregulativer skulle strammes op med henblik udeblivelser fra skolen, og der skulle pålægges højere bøder i tilfælde af overtrædelse. Men det havde ikke hjulpet ret meget. De ansvarlige regeringsmyndigheder ville dog i længden ikke acceptere denne tilstand, og denne holdning var ens, uanset hvem der udøvede myndigheden. I perioden 1834-48 var det Den Kgl. Slesvig-Holstenske Regering på Gottorp Slot, efter Treårskrigen var det fra 1851 Ministeriet for Hertugdømmet Slesvig, og efter 1867 var det Regeringen for Regeringsdistrikter Slesvig, som havde det overordnede ansvar for undervisningen, Skolelovgivning var i 1800-tallet ikke ret omfattende. Det var almenlydige lovordninger, der kun fastsatte rammevilkår. De enkelte skoleregulativer var provstiernes sag, og det gav sig selv, at præsterne som skoleinspektører (dvs. formænd for skolekommissionerne) skulle føre reglerne ud i virkeligheden og tillige sikre, at de blev overholdt. Præsterne var ofte de eneste uddannede folk i sognet, da mange lærere endnu var autodidakte. Præsterne havde derfor mange opgaver at varetage.

Udover kirken og skolen var navnlig forstanderskabet i sognets fattigkommission tidskrævende. Og præsterne vidste alt for godt, hvilke konsekvenser strengere regler mod udeblivelsen fra skoleundervisningen ville få for deres sognebørns hverdag. De var til dagligt konfronteret med de aktuelle problemer i sognet og kunne derfor let se, at disse ikke kunne løses med nye restriktioner.

Da provinsialregeringen i 1843 forsøgte at indføre væsentlig skrapere regler for at sikre en mere regelmæssig deltagelse i skoleundervisnin-

A.J. Grauer fra Løjt var en af de præster, der gav utvetydigt til udtryk, at skolefravær ikke kunne bekæmpes gennem hårdere straffe mod familierne, der havde brug for børnenes arbejdskraft. Som skolekommissionsformænd og i kraft af deres mange øvrige opgaver var de lokale præster bedre orienteret om den sociale virkelighed end embedsmændene i de overordnede myndigheder.

gen, fremsatte en række lokale skoleinspektører deres tvivl. For eksempel gik præsterne Grauer i Løjt, Prah i Øster Løgum og Petersen i Helleved-Egvad ind for at bevare muligheden for at give eleverne fri fra skolen, når der var brug for dem derhjemme. Regeringen ville helst kun anerkende sygdom og uvejrs som undskyldning for fravær fra undervisningen. Men tvangsforanstaltninger ville efter deres opfattelse ikke lige fremme skolevæsenets anseelse og dermed den regelmæssige skolegang. Derfor foreslog de tre præster, at der ikke skulle være ensartede bøder for hver eneste skolefri dag uden tilladelse, men at eventuelle bøder skulle fastsættes ud fra den respektive elevs sociale forhold. Det ville forhindre, at fattige daglejere skulle straffes forholdsvis hårdere end velhavende bønder, der havde råd til at betale bøder for "frikøb" af deres børn og tjenestebørn fra undervisningen. Der skulle være en mulighed for præsterne at skelne mellem fravær på grund af økonomisk tvang og fravær på grund af forældrenes manglende interesse for deres børns skolegang.

Et andet problem for præsterne var, at de i givet fald ville være nødt til at indtage en anden rolle end som sjælesørger, "nemlig som en streng dommer eller politifoged". Pastorerne Grauer, Prah og Petersen frygtede, at de ville miste deres sognebørns tillid, og at deres øvrige arbejde og virke ville blive lammet. Et forslag om ansættelsen af en speciel skolefoged, der skulle holde øje med sognebørnenes skolegang, forekom dem urealistisk; for ingen menighed havde råd til at ansætte endnu en embedsmand.

Skolegangen og den sociale virkelighed

De tre nævnte præster stod ikke alene med deres vurderinger, og efter samtale med alle præster i Aabenraa-Løgumkloster provsti udtalte provsten sig ligeledes for at indføre en fleksibel bødeordning, der tog hensyn til familiernes sociale forhold. Desuden skulle arbejdsgiveren drages til ansvar, såfremt børnene var tvunget til at arbejde hos en anden "brødherr". De tre præster udviste således forståelse for småkårsfolks problemer og behov.

Og det var der brug for, da fattigdom var blevet til et massefænomen, og kommunerne - dvs. skatteyderne - havde stadigt stigende omkostninger til folk, der ikke kunne klare deres hverdag på andre måder

Første klasse fra Løjt Kirkeby Skole ca. 1905 med 60 elever. Blot 30 år tidligere var der langt over 100 elever i hver klasse i Løjt, som var landsdelens største landsbyskole. Ansættelsen af flere og bedre uddannede lærere, deriblandt kvinder som frk. Holgersen (yderst til venstre), var et afgørende skridt hen imod et moderne skolevæsen, hvor skolen både havde uddannelsesmæssige og socialpolitiske funktioner.

end gennem offentlig understøttelse. De fleste i datiden betragtede fattigdom som noget selvforskyldt. For at holde omkostningerne nede oprettede mange sognekommuner - deriblandt også Løjt og Øster Løgum - arbejdsanstalter, hvor de trængende fattige skulle indkvarteres, forsørges

og sættes i gang med at arbejde. Regeringens lovudkast om, at alle skoleforsømmelser skulle straffes ensartet, hører til den tankeverden, der søgte årsagerne for samfundsmæssige problemer hos de ringest stillede, da de angiveligt selv var ansvarlige for deres dårlige levevilkår.

Ganske vist tog det nye skoleregulativ for Aabenraa-Løgumkloster provsti hensyn til præsternes betæneligheder, men reglerne for at opnå dispensation blev dog skærpet, og fritstillede børn skulle i høsttiden deltage i en række pligtimer. Imidlertid ændrede de nye regler ikke meget ved mange børns hyppige fravær fra skolen. Heller ikke i de første år under det preussiske styre ændrede forsømmelserne sig ret meget. Den preussiske skolelov krævede dog, at klasser med flere end 80 elever skulle deles, og der blev efterhånden lagt mere vægt på, at undervisningspligten blev overholdt.

Ifølge en undersøgelse fra 1872 lå Slesvig-Holsten på den sidste plads blandt alle preussiske provinser med hensyn til skoleuddannelse og højest med hensyn til elevfravær. Først med den nye skolelovgivning fra 1872 skete der en forbedring af samtlige læreres uddannelse, og der kom strammere restriktioner mod børnearbejde. Vigtigst var måske, at de forbedrede økonomiske konjunkturer medførte en mere regelmæssig deltagelse i undervisningen.

Det tog altså sin tid, inden det blev almindeligt anerkendt, at en uafbrudt skolegang var en væsentlig forudsætning for at give børn og deres familier mulighed for at overvinde fattigdom og afhængighed.

Kilder:

Rigsarkivet, Tyske Kancelli Indre Afdeling: Forskellige institutioner 5: Den slesvig-holstenske Provinsialregering, nr. 15.
Landesarchiv Schleswig-Holstein, Abt. 18 (Generalsuperintendent für Schleswig), nr. 41 d.
Landesarchiv Schleswig-Holstein, Abt. 59.3 (Akten Oberpräsident von Scheel-Plessen), nr. 195.
Landesarchiv Schleswig-Holstein, Abt. 161 (Amt Tondern), nr. 1929.
Landsarkivet for Sønderjylland, Tønder Amtsarkiv, nr. X 2.

Litteratur:

Annegret Bruhn: Der Beginn der staatlichen Förderung des privaten Präparandenwesens in der preußischen Provinz Schleswig-Holstein, i: Zeitschrift für Sch.Holst. Geschichte 115, 1990, s. 199-218.
Nils Hansen: Schleswig-Holsteinische Visitationsberichte des 19. Jahrhunderts als volkscundliche Quellen, i: Kieler Blätter zur Volkskunde 23, 1991, s. 103-112.
Ulrich Lange: Modernisierung der Infrastruktur 1830-1918, i: Ulrich Lange (red.): Geschichte Schleswig-Holsteins. Von den Anfängen bis zur Gegenwart. Neumünster 1996, s. 346-367.
Gerret Liebing Schlaber: Sozialpolitik im Schleswiger Land ca. 1840-1880. Neumünster 2005.

Skolepsykologiens historie i Sønderjylland

af Helge C. Jacobsen

Skribenten er cand. pæd. psyk. og tidligere ledende psykolog i Haderslev. Han fortæller her om skolepsykologien, der ligesom psykologi er et ret nyt fagområde.

Skolepsykologien som fagområde

I Danmark begyndte de første personer at interessere sig for psykologi i slutningen af 1800tallet. Psykologien var på dette tidspunkt en del af filosofien. De kendteste filosoffer, der interesserede sig for psykologi, var professorerne Harald Høffding og Jørgen Jørgensen. Det filosofiske fakultet på Københavns Universitet etablerede i 1917 uddannelsen som mag. art i psykologi.

I 1920'erne opstod den første spirende interesse for skolepsykologien, det var i København, hvor man på dette tidspunkt lavede de første forsøg med hjælpeklasser, specialklasser og tilsvarende. Den snævre kreds af mennesker, der på dette tidspunkt interesserede sig for skolepsykologi, kom fra skoleverdenen, fra forsøgsområderne og fra kredsen af de uddannede mag. arter i psykologi.

Udover eksperimentopsykologien interesserede man sig meget for intelligensstevning, specielt ved hjælp af BINET-testen, som man fik oversat og standardiseret til dansk i 1930. Forsøgene med specialundervisning bredte sig til de fleste af landets store kommuner, specielt i København, på Frederiksberg og i de københavnske omegnskommuner.

De første skolepsykologer

Frederiksberg var den første kommune, der i 1934 ansatte en skolepsykolog. I 1935 ansatte København sin første skolepsykolog. De første skolepsykologer havde store problemer med titlerne. Ordet skolepsykolog

var ukendt for de fleste, så i mange år blev de af folket ofte kaldt "skolepsykiater", "skolepædagog" og ganske ofte endog "skolepsykopat".

Med Folkeskoleloven i 1937 skabtes der lovmæssigt grundlag for specialundervisning. I lovens § 2, stk. 5 stod der: "For børn, der ikke kan følge den almindelige undervisning, skal der, hvis forholdene tillader det, oprettes særskilt undervisning (særklasser, tunghøreklasser o. lign.)."

Når kommunernes pligt til at oprette specialundervisning ikke kom til at gælde ubetinget, skyldtes det, at elevtallene i mange kommuner var for små som basis til at oprette specialklasser. Men i et cirkulært vedrørende lovens gennemførelse, udsendt i 1943, pegedes imidlertid på hold- og enkeltmandsundervisning som mulighed bl.a. ved specialundervisning af læsesvage, og i de følgende år blev denne undervisningsform mange steder taget i brug. Derved kunne specialundervisningsleven slippe med at komme bort fra normalundervisningen få timer om ugen.

Skolepsykologernes uddannelse

Udbredelsen af specialundervisningen, der også fandt sted i Sønderjylland, gjorde, at der blev behov for personer, der kunne undersøge og visitere eleverne til specialundervisningen. Disse personer var lærere, der tilligemed havde en psykologuddannelse fra Københavns Universitet eller en speciallæreruddannelse fra Danmarks Lærerhøjskole. Universitetets psykologuddannelse, der gav den akademiske titel cand. psyk., blev etableret i 1944 og tog tre år at gennemføre, og speciallæreruddannelsen på Lærerhøjskolen, der blev etableret i 1940, tog et år. Titlen på visitatorerne til specialundervisningen blev konsulent for specialundervisningen eller særkonsulent, de psykologuddannede kaldtes dog skolepsykolog.

I 1965 blev der ved lov vedtaget, at Danmarks Lærerhøjskole kunne uddanne psykologer, hvis akademiske titel blev cand. pæd. psyk. Samtidig blev det vedtaget, at betingelsen for at blive ansat som konsulent for specialundervisning var, at man var læreruddannet samt havde uddannelsen som psykolog fra Århus Universitet, Københavns Universitet eller Danmarks Lærerhøjskole eller årskursus i specialpædagogik på Danmarks Lærerhøjskole fra før 1965. Titlen blev ændret til ledende skolepsykolog. Kriteriet for at blive ansat som assisterende skolepsykolog var den samme. Man måtte kun kalde sig skolepsykolog, når man var ansat som sådan. Titlen "psykolog" var åben, så alle måtte kalde sig dette. Først med loven om autorisation af psykologer i 1993 blev psykologtitlen beskyttet, og dermed bortfaldt titlen "skolepsykolog".

De første skolepsykologers ansættelse i Sønderjylland

Før kommunalreformen i 1970 blev konsulenterne dels ansat i amterne, dels i købstadskommunerne. De amtsansatte varetog opgaverne for de mange skolevæsener uden for købstæderne. Amterne påbegyndte ansættelse af konsulenterne i begyndelsen af 1950'erne. I Haderslev Amt ansattes i 1952 lærer, cand. psyk. Kurt Christophersen på deltid. Udover arbejdet som konsulent skulle han undervise på Louiseskolen og Sct. Severin Skole i Haderslev. Efter kort tid blev han dog heltidsansat som konsulent/skolepsykolog. Konsulenterne i de øvrige sønderjyske amter var alle lærere, der havde gennemført speciallæreruddannelsen på Danmarks Lærerhøjskole i København. Disse var Halfdan Nygaard i Aabenraa/Sønderborg amter og Chr. Brorsen Sørensen i Tønder amt.

Købstadskommunerne fulgte efter med ansættelser. I Haderslev blev den tidligere specialundervisningslærer Henry Mortensen, der havde været på årskursus i København på DLH i 1947/48, ansat som konsulent på deltid i 1956. Også han blev efter få år ansat på heltid. De øvrige særkonsulenter i købstæderne var Viktor Nissen i Aabenraa, Helene Moltke i Tønder og A. Villekjær i Sønderborg.

Udvidelse af arbejdsområdet

Ved lovændring i 1958 blev kommunernes pligt til at etablere specialundervisning for svagtbegavede elever, for læsesvage elever, for elever med tale- og høreproblemer samt for synsretarderede elever gjort ubetinget.

Det medførte et større arbejdspress på konsulenterne for specialundervisning. Det blev derfor nødvendigt, at der ansattes medhjælpere for disse. Først blev der ansat talehørekonsulenter og senere medhjælpende konsulenter eller assisterende skolepsykologer. Begge grupper blev altid ansat på deltid. De skulle altså også arbejde som undervisere. Konsulenterne fik ligeledes ansat sekretærer som medhjælp.

Ny organisation efter 1970

Ved kommunalreformen i 1970 blev de skolepsykologiske kontorer omorganiseret. Haderslev, Vojens og Sønderborg fik egne kontorer. Der blev oprettet forbundskontorer i Bov for kommunerne Bov, Gråsten, Broager, Sundved og Lundtoft, i Aabenraa for Aabenraa, Rødekro og Tinglev samt i Nordborg for kommunerne på Als. Sønderjyllands Amt etablerede amtskontorer i Tønder for kommunerne, Tønder, Højer, Løgumkloster, Bredebro og Skærbæk og i Gram for kommunerne Gram, Nørre Rangstrup, Rødding og Christiansfeld. Der gik kun få år før amtskontorerne blev omdannet til forbundskontorer. Senere skiltes Aabenraa

fra Tinglev og Rødekro, der fortsatte som forbundskontor. I halvfemserne kom der til flere bud. Tinglev og Rødekro gik hver for sig. Skærbæk blev også selvstændig, ligeledes Augustenborg og Sydals.

De første ledende skolepsykologer efter kommunalreformen i 1970 var Henry Mortensen i Haderslev, Henry Henriksen i Vojens, N. P. Ernø i Gram, C. E. Nyhuus i Aabenraa, Ludolph F. Mathiesen i Bov, Brorsen Sørensen i Tønder, A. Villekjær i Sønderborg og Jon Heftdal i Nordborg.

Fælleskommunalt undervisningscenter i 1970

I 1970 udvidedes kommunernes pligt til at tilbyde specialundervisning til alle elever, der ikke kunne følge den almindelige undervisning med tilstrækkeligt udbytte, uanset handicap. Det fik til følge, at forskellige specialundervisningsopgaver, som kommunerne vanskeligt kunne dække på egen hånd, skulle løses af amtskommunen. Derfor overtog Sønderjyllands Amt i 1970 et nyligt etableret fælleskommunalt undervisningscenter i Aabenraa og en fælleskommunal kostobservationsskole i Sofiedal.

I 1980, da særforborgsomsrådernes skolevæsener blev en del af folkeskolen, tog amtet også vare på undervisningen af åndssvage, svært ordblinde m. fl. Det blev derfor nødvendigt allerede i 1970 at etablere et amtskommunalt skolepsykologisk kontor, der kom under ledelse af Kurt Christophersen.

Nye arbejdsområder

Både kommunalreformen og specialundervisningsreformen begge fra 1970 skabte store ændringer på de skolepsykologiske rådgivningskontorer. Der skulle bruges mere personale. Fra 1972 blev der muligheder for at ansætte konsulenter for specialundervisning af læsesvage, konsulenter for observationsundervisning, konsulenter for specialklasser og konsulenter for kuratorvirksomhed. Disse faggrupper bestod alle af lærere, der havde gennemgået Danmarks Lærerhøjskoles årskursus i specialpædagogik. De fleste sønderjyske kontorer ansatte hurtigt derefter sådanne konsulenter.

I midten af halvfjerdsenerne blev det pålagt kommunerne at tilbyde førskolebørn med talehøreproblemer undervisning. Dette medførte et behov for flere talehørelærere, og ligeledes medførte det et behov for psykologundersøgelse af førskolebørn med problemer, idet de små børn ofte havde flere problemer end blot talehøreproblemer. Hertil ansattes der kliniske psykologer, dvs. cand. psyk'er uden læreruddannelse, men med en klinisk efteruddannelse. I løbet af få år arbejdede de kliniske psykologer også i skoleområdet, og skolepsykologerne tog også del i arbejdet med førskolebørn.

De næste faggrupper, der fik ansættelse på de skolepsykologiske rådgivningskontorer var ergo- og fysioterapeuter, der fik ansættelse som konsulenter for undervisning i motorik og bevægelse. Dette fandt sted fra midten af firserne. Det var også i midten af firserne, at man ændrede navn fra Skolepsykologisk Rådgivning til Pædagogisk Psykologisk Rådgivning. Onde tunger omtalte tidligere de skolepsykologiske kontorer som ”skolepsykologiske forvaltninger”. Dette image ville man gerne bort fra.

Ingen forældreindflydelse

De første psykologer/konsulenter gennemførte intelligens- og modenhedstestning, hvorefter de indstillede til skolens lærerråd, hvad der skulle ske med barnet. Lærerrådet besluttede. Forældre og børn inddroges meget lidt. Og skolepsykologen havde en klar forventning, om at hans råd fulgtes.

Ændrede rådgivningsmetoder

Men efterhånden fik arbejdet en ganske anden karakter. En psykologisk undersøgelse blev ændret til en psykologisk udredning, der omfattede samtaler med barn, forældre og lærere, observationer i klassen samt testning. Forslaget til foranstaltning blev udformet sammen med forældrene. Dertil kom, at psykologen også begyndte at arbejde som konsulent i forhold til lærerne, terapeut i forhold til barnet og/eller familien og som vejleder. Det samme var tilfældet for de andre faggrupper på PPR.

Arbejdets udvikling i Haderslev kommune

Haderslev Kommune har siden midten af tresserne udarbejdet statistik over Skolepsykologisk Rådgivnings virksomhed. I skoleåret 1968/69 omfattede statistikken alene købstaden, det var før kommunalreformen. Der var ansat én psykolog og én talehørelærer. De behandlede tilsammen 206 sager. De 21 sager var talehøresager, de resterende stort set udelukkende visitation til specialundervisning. Ganske få sager var indstilling vedrørende udsættelse af skolegang.

I skoleåret 1971/72, altså efter Haderslev storkommunes etablering, var der ansat to psykologer og én talehørelærer. De havde tilsammen 316 sager. Ca. 10 % var talehøresager, nogle få sager var vedrørende skolegangsudsættelse, nogle få var rådgivnings- og terapier, og resten var visitation til specialundervisning.

I skoleåret 1979/80 var der ansat tre psykologer, tre skolekonsulenter på deltid og én talehørelærer. De behandlede 402 sager. Antallet af talehøresager var ca. 30, men rådgivnings- og terapier var i stigning.

I skoleåret 1989/90 var der ansat 5 psykologer, men på dette tidspunkt betjente man også Skolen ved Stadion med ca. ½ stilling, 4 talehørelærere, én ergoterapeut og tre konsulenter på deltid. Der var i dette skoleår 423 sager plus arbejdet på Skolen ved Stadion. Talehøresagerne var i stærk stigning, og talehøreundervisningen blev langt mere omfattende. Ca. halvdelen af psykologsagerne var nu terapi-, rådgivnings- og vejledningssager og ikke længere blot visitation til specialundervisning. Ergoterapeuten havde ca. 30 sager, der omfattede både udredning og terapi/træning.

I skoleåret 2000/01 var der i Haderslev ansat 6 psykologer, 5 talehørelærere, 2 ergoterapeuter og 3 konsulenter. Der var i alt 692 sager. Visitation til specialundervisning var blevet langt den mindste del af arbejdet. Nu var arbejdsformen for både psykologer, ergoterapeuter og konsulenter overvejende udredning med efterfølgende rådgivning, vejledning eller terapi, alt noget der tog betydeligt længere tid end visitation til specialundervisning. Talehørelærerne fik flere og flere elever og småbørn til undersøgelse og undervisning. Denne normering og dette arbejdsomfang fortsatte til kommunalreformen i 2007.

Skolemuseets indsamling og formidling

Af Margit Hagelso

Internettet med Sønderjysk Skolemuseums hjemmeside, personlige kontakter samt mund-til-mund metoden har givet Sønderjysk Skolemuseum et år med mange besøg og mange gaver, som vi hermed takker for.

Arkivet

Fra privatpersoner, pensionerede lærere og skolepedeller har vi modtaget mange gaver, bl.a. samlinger på over 200 skolebøger, gamle landkort og kasseret fysikudstyr, som har givet så meget arbejde til registreringsgruppen, at det kniber med at følge med! Samlingen i vores arkiv på skoleloftet vokser støt, og meget venter endnu på at blive registreret. Vi har allerede i flere tilfælde været glade for at kunne levere bøger og ting til udstillinger i forbindelse med skole- og seminariejubilæum.

Skolemuseet har modtaget rigtig mange gamle skolebøger, også nogle fra før Genforeningen, dvs. skrivehæfter, læse- og sangbøger på tysk. Vi håber på, at vi engang kan lave en særudstilling, der belyser undervisningen her i landsdelen i den præjssiske tid. Til skolestuen har vi fået foræret flere skoleborde; dog skal det ene bord have fjernet et lag maling, før det passer til de andre borde. Vi har nu plads til 36 store og små elever, men vi stræber ikke efter at kunne rumme så mange elever som i 1930'erne, hvor der på visse dage var over 70 børn i klassen!

Af øvrigt indkomne møbler kan også nævnes et malet kateder, en høvlebænk og et bogskab. En spændende gave er en original, slidt og laset skolelov fra 1814: "Anordning for Almueskolevæsenet på Landet i Danmark". Nu mangler vi blot den tilsvarende lov fra Sønderjylland, der blev udstedt samme år. Mange af vore andre ønsker er blevet opfyldt, idet vi har modtaget skoletasker, håndarbejde, udstoppede dyr, snog i sprit, (forældet) fysikudstyr, gammel PC, børnebøger og lille stensamling.

Et varmt ønske er endnu ikke gået i opfyldelse: Skoleerindringer, både utrykte og trykte.

Undervisningen

Når en skole står foran et jubilæum, finder lærerne vores museum på internettet, hvis de da ikke har hørt om os ad anden vej, og vi bliver kontaktet med henblik på to ting: At give børnene oplevelsen af "en skoledag som i gamle dage" en time eller to i museets skolestue, eller at låne effekter til en udstilling på den jubilerende skole. Vi kan levere mange ting til en udstilling, men fra museets side anbefaler vi naturligvis, at eleverne kommer her og bliver undervist af vore undervisere. Vi er nogle pensionerede lærere, der trækker i gammelt tøj og står for undervisningen. I samarbejde med en medarbejder fra Deutsches Schulmuseum i Aabenraa kan eleverne også blive undervist på tysk!

Det er meget forventningsfulde børn, der kommer til den gamle skole. De har på forhånd hørt om gamle dages strenge disciplin med brug af skammekrog og spanskrør, og synet af de gamle borde kan nok gøre dem lidt beklemte. Børnene kan prøve at skrive med griffel på skifertavle, på papir med pen og blæk. Og efter aftale med deres daglige lærere får de mulighed for at opleve morgensang med Fadervor, bibelhistorie, skrivning, læsning og regning.

Det er dog ikke kun børn, der kommer for at modtage undervisning! Den gamle skolestue har haft besøg fra en sprogskole, hvor der går voksne elever, indvandrere, der let kan sætte sig ind i det at skulle undervises på et andet sprog end ens modersmål. Der er også familier, der har fået den idé, at unge forældre og børnebørn kan have fornøjelse af at opleve den gamle skoleform.

Som noget nyt gav museet et sommerferietilbud til skolebørn i Haderslev kommune: Naturvandring langs vandløb og vilde hegn omkring museet med indsamling af vilde blomster og iagttagelse af smådyr. Der var dog ingen, der tog mod tilbuddet, men vi prøver igen næste sommer!

Museets gæster

De to museer i Over Lerte, Dansk Klokkemuseum og Sønderjysk Skolemuseum, har glæde af hinanden, idet mange besøgende ønsker at se begge museer. Vi har fælles åbningstider, og vore guider informerer om muligheden for at købe en fællesbillet, hvad mange vælger at gøre. I skolestuen ligger der altid tavler under bordene, grifferne finder man i en beholder på katederet, og pen og blæk kan man også få lov at skrive med, så ved lukketid finder vi mange sjove skrevne hilsener.

Også uden for åbningstiden modtager vi grupper, der ofte gerne vil besøge begge museer. Det er lokalhistoriske foreninger, pensionerede lærere, skolebestyrelser, pensionister, folk fra turisterhverv, små grupper af handicappede, kommunale forvaltninger samt kolleger fra andre museer, både professionelle og frivillige. Alle gæster får tilbuddet om at høre museets historie og den særlige historie, der knytter sig til den gamle skole og til landsdelen. Mange bedsteforældre med børnebørn bidrager med deres helt personlige skolehistorie.

Hilsener i gæstebogen vidner om begejstrede gæster og stor tilfredshed med guiderne. Der er meget mere ros end ris! Derfor glæder vi os over fremgangen i besøgstallet - og til ad åre at få endnu bedre udstillingsfaciliteter!

Mindeord over Ole Nedergaard

Sognepræsten i Jegerup sogn, Ole Nedergaard, afgik efter en lang og i perioder smertefuld sygdom ved døden i sit hjem i Jegerup Præstegård i maj måned 2009. Han har igennem en årrække været en trofast aktør ved opbygningen af Sønderjysk Skolemuseum i Over Lerte. Han deltog aktivt i en ikke helt problemfri opstart, og indtrådte i skolemuseets fondsbestyrelse, hvor han efter konstitueringen den 15. december 2003 og helt frem til sin død var bestyrelsens skattede sekretær.

Ole Nedergaards kreative evner udfoldede sig især ved fremstilling af skolemuseets årsskrifter og brochurer, hvor han fotograferede og redigerede, så det var en fornøjelse og gav smukke resultater.

Vi vil mindes Ole for hans hjertensgodhed, hans hjælpsomhed og for gode stunder i samvær og samarbejde omkring Sønderjysk Skolemuseum.

Bodil Jakobsen og Lorens Caspersen

Mindeord over Bendt Gammeltoft-Hansen

Sidste år mistede Sønderjysk Skolemuseum en god ven, Bendt Gammeltoft-Hansen, organist, cand. mag. i dansk og tysk og den første inspektør for Dansk Klokkemuseum, vores nabo i Over Lerte. Bendt Gammeltoft-Hansen havde en stor andel i tilblivelsen af Sønderjysk Skolemuseum, idet snedker Karl Nissen oprindeligt ønskede at afhænde Over Lerte Gl. Skole til klokkemuseet, da han i begyndelsen af århundredet ønskede at stoppe sit virke.

Den gamle skole var imidlertid ikke egnet til brug for klokkemuseet, men Bendt Gammeltoft-Hansen så straks mulighederne for rammerne om et skolemuseum netop i de gamle oprindelige skolebygninger. Et museum, som kunne berette om og anskueliggøre nordslesvisk/sønderjysk skolekultur gennem de omskiftelige tider i landsdelen.

I årene fra idé til virkeliggørelse af skolemuseet var Bendt Gammeltoft-Hansen en utrættelig sekretær og inspirator for den gruppe, som blev nedsat for at realisere projektet.

Hans Huss

Årsberetning 2008/09

ved Bodil Jakobsen, formand for Fonden Sønderjysk Skolemuseum

Årsskriftet for 2008 blev formet som udviklingsplanen for Sønderjysk Skolemuseum. Året 2009 har været præget af, at vi skal til at virkeliggøre udviklingsplanen. Når man besøger Skolemuseet, ses det meget tydeligt, at den gamle idrætsplads ved skolen i Over Lerte er ved at blive genanlagt. Granskoven er fældet, jorden er ryddet for rødder, der er nivelleret, tromlet og sået græs, det levende hegn erstattes af ny plantning. Vi forventer, at idrætspladsen er klar til ibrugtagning 2010 til glæde for både besøgende på Skolemuseet og beboerne i Over Lerte. Vi mangler imidlertid en traktor med rive, opkridtningsmaskine, håndboldmål, m.v.

I den kommende vinter skal vi i gang med at finde skriftligt materiale til belysning af hvilke former for idræt, der blev dyrket i ældre dage og udarbejde håndbøger til fremtidigt brug.

Alt dette har ikke kunnet lade sig gøre uden en stor indsats fra frivillige i Støttekredsen og fra naboer i Over Lerte.

Tilskud

Haderslev Kommune støtter økonomisk og på afgørende måde Skolemuseets daglige drift. Til udarbejdelse af udviklingsplanen og som tilskud til dens virkeliggørelse har vi fået penge af Dorthea Martensen Sommersteds Fond og Ruth Jensen Fonden for sociale, kulturelle og humanitære formål i Haderslev. Til selve idrætspladsen er der bevilget tilskud af LAG-midler med 50 % af udgifterne, dog max. 175.000 kr. For hver krone, vi skal have af LAG-midlerne, skal vi selv skaffe en krone. Det arbejde, frivillige selv lægger i tilblivelsen af Idrætspladsen, regnes også med.

Vore egne aktiviteter

For at skaffe penge til anlæg af Idrætspladsen afholdt Skolemuseet i august måned 2009 et stort loppemarked, som var godt besøgt. Dyrlæge Mogens Hansen gav velvilligt husly for lopperne på St. Sottrup, og det lettede indsamlingen og transporten til Skolemuseet. I stiv blæst blev der rejst 3 telte, som

kunne holde lopperne tørre. Også i Skolestuen var der salg af lopper. Loppemarkedet gav en god kontant skærv til idrætspladsen. Vi siger tak til alle.

I 2009 har vi været begunstiget af et stigende antal besøgende på Skolemuseet. De 16 kustoder har stået for den personlige formidling i åbningstiden, men også når grupper har besøgt museet udenfor åbningstiden - af og til for at give familiesammenkomster et spændende perspektiv i form af en dansktime i den gamle skolestue.

Traditionerne holdes i hævd

Også i 2009 holdes 1. søndag i advent en adventssammenkomst i samarbejde med Dansk Klokkemuseum. I 2008 kunne vi glæde os over, at såvel gudstjeneste som den efterfølgende æbleskivespisning og juletræsfest i skolestuen var velbesøgt. Skolemuseets kor under ledelse af Margit Hagelsø medvirkede ved gudstjenesten og underholdt også ved Juletræsfesten.

I juni måned havde Støtteforeningen arrangeret en vandretur ved Jels Sø med vejledning af tidligere Skovfoged Svend Hansen. Ca. 60 personer deltog. I samarbejde med Dansk Klokkemuseum har der været holdt velbesøgte foredragsformiddage.

Bygninger og omgivelser

Skolemuseets omgivelser og området over mod Dansk Klokkemuseum er blevet renoveret. Der er nu lagt flisegang, så kørestolsbrugere kan komme lettere mellem de to museer. Murværket på 1907-bygningen er blevet delvist repareret og de hvide felter kalket. Tagrender er blevet renoveret. Der har været gang i malerpenserne for at male vinduer og døre. Vi har fået skænket nye borde og stole til kontoret. Der er indrettet et lille værksted i toiletbygningen. Det ny pillefyrr skulle gerne nedbringe udgifterne til opvarmning.

Registrering og gaver:

Som det fremgår af Margit Hagelsøs beretning har registreringsgruppen, som møder hver tirsdag formiddag, travlt. Der modtages mange gaver fra mange forskellige kilder.

Støtteforeningen har nu hen ved 300 medlemmer og mange er aktive med registrering, formidling, administration, drift og vedligeholdelse af Sønderjysk Skolemuseum. Alle trækker på samme hammel, og samarbejdet er en ren fornøjelse.

Herfra skal der lyde en stor tak til alle. Uden de frivillige ildsjæle gik det ikke. Også en stor tak til Museum Sønderjylland, Museet på Sønderborg Slot for professionel bistand, ildhu og gode ideer, og tak til Haderslev kommune for støtte og vejledning i mange henseender.

Adresser og åbningstider

Sønderjysk Skolemuseum · Farrisvej 10, Over Lerte · 6560 Sommersted

Tlf. i åbningstiden: 74 82 94 94 · e-mail: skolemuseum@mail.dk

www.sonderjysk-skolemuseum.dk

Åbent: Onsdag-søndag 13-17 fra 1. maj til og med uge 42

Efter aftale også besøg uden for normal åbningstid.

Skoleklasser modtages og undervises efter aftale.

Bestyrelsen for Fonden Sønderjysk Skolemuseum:

Bodil Jakobsen (formand) Fårehave 105, Aastrup, 6100 Haderslev

Tlf. 74 53 21 01 og 40 37 76 89 · e-mail: bodiljakobsen@webspeed.dk

Margit Hagelsø, (arkivar og undervisning) Kirkevej 5, 6560 Sommersted

Tlf. 74 50 50 50 og 42 77 37 06 · e-mail: marlife@youmail.dk

Jonna Boye, Østerskovvej 1B, 6560 Sommersted

Thies Mathiassen, Christian Andersens Vej 1, 6510 Gram

Jan Christensen, Mosebjergrvej 16, 6560 Sommersted

Peter Dragsbo, Museum Sønderjylland Sønderborg Slot, 6400 Sønderborg

Inge Adriansen, Museum Sønderjylland Sønderborg Slot, 6400 Sønderborg

Fondens Kasserer: Magnus G. Beck, Høgevej 14, 6500 Vojens

Observatør for Dansk Klokkemuseum: Bent Svensson, Farrisvej 2, 6560 Sommersted

Observatør fra Det tyske Skolemuseum: Immo Doege, Surkær 18, 6200 Aabenraa

Fondens bank:

Danske Bank, reg. nr. 9731, konto nr. 4459-201165, CVR nr. 27697461

Bestyrelsen for Støtteforeningen Sønderjysk Skolemuseums Venner:

Viggo Riber-Hansen (formand), Odinsvej 49, 6100 Haderslev

Tlf. 74 53 46 56 · e-mail adresse: riberhansen@post.tele.dk

Verner Pedersen (kasserer) Torning Møllevej 5, 6070 Christiansfeld

Tlf. 74 56 17 59 · e-mail: vphonningogbiavl@bbsyd.dk

Jonna Boye, Østerskovvej 1B, 6560 Sommersted

Knud Aage Carstensen, Sønderbyvej 1, 6560 Sommersted

Hans Huss, Trolldøj 33, 6100 Haderslev

Suppleanter: Vagn Bertelsen, Neptunvej 5, 6600 Vejen og

Peter Petersen, Østerengvej 18, 6560 Sommersted

Støtteforeningens bank:

Frøs Herreds Sparekasse, reg. nr. 2592, konto nr. 8850-5913, CVR nr. 29739293

Pedel:

Christian Kley, Farrisvej 10, Over Lerte, 6560 Sommersted. Tlf. 22 31 90 90

